

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІФОЛОГЕМ У МЕЖАХ
ЕСТЕТИКИ СИМВОЛІЗМУ Й НЕОКЛАСИЦИЗМУ
(на матеріалі творчості В. Свідзінського та М. Драй-Хмари)**

Стаття присвячена висвітленню питання специфіки творчих манер В. Свідзінського як символіста й М. Драй-Хмари як представника «п'ятірного грона неокласиків», яка позначилася на особливостях актуалізації смислових рівнів міфологем в авторських моделях світу. Об'єктивізація поетами названих мистецьких течій своїх переживань (і переживань ліричного героя) зазвичай відбувається одним зі способів експлікації міфологеми: відбиття «доприродного», первісного буття, «експозиції сюжету» світового розвитку; новітнє постання Хаосу, руйнування єдності світобудови; нарешті синтез земного й небесного, утілення «божественної ідеї у світі». Однією з центральних для авторів є міфологема-ідея життя-діяння, зреалізована значною мірою через своєрідне розгортання таких міфологем-образів, як вода, земля, вогонь, повітря й людина.

***Ключові слова:** парнасизм, естетика символізму, естетика неокласицизму, неоміфологізм, панестетизм.*

Белєвцова С.А. Особенности реализации мифологем в рамках эстетики символизма и неоклассицизма (на материале творчества В. Свидзинского и М. Драй-Хмары). *Статья посвящена рассмотрению вопроса специфики творческих манер В. Свидзинского и М. Драй-Хмары – представителя «пятерного грона неоклассиков», которая отразилась на особенностях актуализации смысловых уровней мифологем в авторских моделях мира. Объективизация поетами течений искусств своих переживаний (и переживаний лирического героя) как правило происходит одним из способов «экспликации сюжета» мирового развития; новое возрождение Хаоса, разрушение единства миростроительства; в конце концов синтез земного и небесного, воплощение «божественной идеи в мире». Одной из центральных для авторов есть мифологема-идея жизнь-деяние, воплощена в большей степени через своеобразное раскрытие таких мифологем-образов как земля, вода, огонь, воздух и человек.*

***Ключевые слова:** парнасизм, эстетика символизма, эстетика неоклассицизма, неомифологизм, панестетицизм.*

Belevtsova S. O. Features of myths within the aesthetics of Symbolism and Neoclassicism (based on works of V. Svidzinskyi and M. Dray - Chmara). *The article is devoted to issues of both V. Svidzinskyi's as a symbolist and M. Dray-Chmara's as a representative of «neo fingers clusters» creative styles which was reflected at the levels of semantic features actualization myths in the author's model of the world. Objectification of the artistic trends of the feelings (and lyrical hero's experiences) usually occurs one way of expressing myths: reflection of primordial being, «the exposition of the subject» world development; the latest appearance of Chaos, destruction of unity of the universe; finally, the synthesis of the earthly and the heavenly, the embodiment of the divine idea in the world». One of the central issues for authors is the mythologeme of the concept of life-acts which is implemented largely through the kind of deployment of such myths, images, such as water, earth, fire, air and people.*

***Keywords:** parnasizm, symbolism, aesthetics, aesthetics neoclassicism, neomythologizm, panestetizm.*

Еволюція української віршової мови перших десятиліть ХХ ст. відзначалася «різкою зміною естетико-світоглядних домінант, співіснуванням літературних течій і напрямків, за кожним із яких стояла певна мовна

платформа» [1: 8]. Творчість В. Свідзінського і М. Драй-Хмари відбивала мовно-художні шукання різних напрямів своєї доби, засвідчувала національне світовідчуття й активізувала осмислення світового духовного досвіду. Найпримітніші факти їхнього життєпису теж позначилися на неповторному моделюванні поетичної дійсності. Поети одного покоління, високого рівня освіченості, однакової напруги трагічної долі (представники «розстріляного Відродження»), за всієї відмінності творчих платформ об'єднані ідеєю протистояння примітивізму й духовній несвободі.

В. Свідзінський – «для української поезії поет майже унікальний» [2: 235], «наскрізь ренесансовий» майстер слова, знавець його природи й можливостей [3: 191], чия творчість (за свідченням сучасників, у яких він користувався визнанням, і подальших дослідників як в Україні, так і поза її межами) є «першорядною світлою духовою силою молодого відродження» [3: 191]. Бездоганний перекладач зі старогрецької, латинської та німецької мов, поціновувач китайської та японської лірики, дитинливий етнограф, знавець фольклору, в умовах потужного тиску на оригінальне мовомислення В. Свідзінський у своїй поетичній моделі світу здійснив «вражаючої сили синтез і розвиток модерністських інтенцій» [4: 485], виразно позначений укоріненістю в національну традицію. Французький славіст Е. Райс захоплено зазначав, що світ В. Свідзінського – «це країна, що вражає своєю новістю та незвичністю <...>. Ця країна – найзаповітніша прабатьківщина нашої душі, така далека, така глибока, така прихована, що тільки велике чародійство могло злегка відкрити її для нас» [5: 84].

Відзначаючи простоту віршів В. Свідзінського, літературознавці (про ступінь вивчення його стильових домінант див. [6]) підкреслюють, що ця поезія «шляхетна своїм естетизмом і міцним чаром добірного слова» [7: 111] і має ознаки парнасізму, тобто наближається до київських неокласиків зрілістю поетичного словника. У поліфонічності, словесній витонченості, вираженості (водночас і природності), мовленнєвій шляхетності, у спорідненості ладом образного мислення з художньою образністю народу, у «самоуточненні» (за В. Стусом) як поверненні до правитоків дослідники вбачали не внутрішню еміграцію В. Свідзінського, тобто втечу від дійсності, а виклик їй незалежною поставою поета, спосіб «шляхетної герметизації власного духу і водночас – гойного його отілеснення» [2: 235].

М. Драй-Хмара, учений-славіст, багатогранний перекладач, що мовно-виражальними засобами рідної мови відбив світ французьких «парнасів», європейських слов'янських поетів, російських і білоруських авторів, фінського мелосу «Калевала», устиг за життя видати тільки одну збірку «Проростень», де прагнув «чистоти, ясності, точності вислову», зумовлених «естетичним смаком поета» [8: 45]. На думку дослідників, він теж належить до митців, «недооцінених щодо сили й значности свого таланту» (Ю. Шерех). Заповнюючи цю наукову прогалину, сучасні літературознавці відзначають полістильність його поезій. Ідіостиль М. Драй-Хмари позначений впливом здобутків символізму, на що вказував свого часу Ю. Шерех [9], характеризується наявністю ознак експресіонізму, сюрреалізму, спорідненістю

з естетичним світом П. Тичини. У цілому можна погодити з позиціями В. Зварича, В. Саєнко, О. Томчука, які вказують на еволюцію М. Драй-Хмари від символізму до неокласицизму. До естетичних пріоритетів поета-неокласика належать естетизм, орієнтація на універсальні проблеми, на поєднання раціональної образності й містично-символічних візій, глибокого ліризму й парнаської строгості, реальних картин дійсності й ірреальної сутності буттєвих явищ [10].

Викладені вище міркування дозволяють розглядати міфологеми в моделях світу цих письменників крізь призму естетики символізму й неокласицизму (реалізовану метафорично й символічно), за потреби враховуючи й набутки інших течій і напрямів.

Як відомо, символ самими художниками слова розглядається як художній засіб, дещо дієвіший, аніж власне образ. Вивчаючи витоки неоміфологізму в поезії російських символістів (дефініції символічного знаходимо щонайперше в роботах С. Соловйова, В'яч. Іванова, А. Белого), З. Мінц вирізняє передовсім таку присутню ознаку: «Основною особливістю символістського світовідчуття, що визначила його орієнтацію на міф і неоміфологічне спрямування, був панестетизм – уявлення про Красу як глибинну сутність світу (найближче висхідне до ідей Weltseele Шеллінга, die Ewig Weiblichkeit Гете і Софії Вол. Соловйова), його вищу цінність та найбільш активну творчу силу буття» [11]. При цьому буття людини визначається (відповідно до Соловйовського розуміння світу як міфу) не подіями, а символами «іншого», що пробуджують своєрідну «музику душі» [12: 246].

У поетичній моделі світу В. Свідзінського не складно помітити розуміння Краси як вищої сутності, як способу долучатися «до джерел, до глибу, до суті, до першотвору, до сталої певності» [13: 236]: *І знов зіходить мрія та В красі первісного повстання* [14: 20]; *Там свічі, вино, цвіти. Та, отруєний ядом краси, Все ж не багну я увійти* [14: 262]. *Безіменна мила, ладо, світла дівчина, Ти стає духовним орієнтиром і головною умовою життєтворчості митця: Які в тебе темні очі, В них зорі вночі й удень, А там, на їхнім бездонні, Розквітнув мій сад пісень* [14: 352]; *Які вузькі долоні, Що голову неживу Підводять мою, І знов я Тобою лише й живу* [14: 352]; *Коли ти була зо мною, ладо моє, Усе було до ладу, Як сонце в саду, А тепер розладнався світ, ладо моє. Встала між нами розрив-трава... І забув я творити казку. Так гостро дивлюсь, А бачу тільки видиме, Тільки можливе, ладо моє* [14: 238].

Важливим проявом прекрасного стає звичайно мистецтво. Саме мистецтво для символіста (значною мірою й неокласика) є глибинним аналогом світоустрою й «не лише дублює його, але й найбільш яскраво висвітлює, акцентує його» [11]. Звідси випливає висновок: якщо основа світу – міф, символ, творчість, то й найбільша пізнавальна цінність полягає у творенні символічних образів (тобто мистецтві), у пошуках нових, нераціональних шляхів осягнення буття, у віднайденні «ключів таємниць» (В. Брюсов) через особливе прозріння – поетичне, натхненне.

Складні образи символістів тяжіють, з одного боку, до «зняття протилежностей», опозицій в одному образі-символі, а з іншого – до «розкладання

єдиного образу на численні «двійники», «маски» <...>» [11]. Сам символ – провідна естетична й поетична категорія – становить собою неподільну єдність образу природи й переживання, що доволіно розподіляє матеріал (звук, фарбу, слово – залежно від способу втілення першого образу) таким чином, щоби він (цей матеріал) повністю відбив переживання [12: 256–257].

Видається, не можна погодитися з висновком Г. Черниш про те, що «український символізм не мав виразного національного обличчя» [15: 231]. Д. Загул, ранній П. Тичина, М. Терещенко та інші митці репрезентували в Україні цей напрям (щоправда, не окреслений теоретично) яскравою символікою, самобутніми метафорами, індивідуально-авторським переосмисленням традиційних народнопоетичних образів. До цієї течії Н. Лисенко цілком аргументовано відносить і Т. Осьмачку, вирізняючи в його поезії характерні для українських символістів образи «душа» й «серце», спостерігаючи поетизацію небесних реалій, пір року тощо [16].

Як засвідчує аналіз, майже повна відсутність зацікавлення в суспільних явищах і намагання відтворити «доіменну» первісну сферу буття відповідно до естетики символізму спричинили в ідіостилі В. Свідзінського злитість мислительного й фольклорно-міфологічного начал із домінантою символізації першостихій. Поет послугується не тільки міфологемами першоелементів буття як проявів первісної єдності світу, а й людину-творця вміщує в міфологізований простір, бо саме в ньому слово набуває особливої здатності: *Ти, уст моїх слово вірне, Перейди до темряви, що вгорі, Над сонним, пониклим світом Доторкнися до слуху зорі* [14: 265].

Естетичне кредо неокласиків багато в чому було суголосне настановам символістів. У той час (20–30 рр. минулого століття), коли в суспільстві панувала ідея деструкції, саме неокласики закликали митців повернутися до джерел традиційної культури, прагнучи через художнє осмислення неперехідних явищ культури вивести українську літературу та її читача на світовий рівень. Визначальним для М. Драй-Хмари, М. Зерова, Ю. Клена, М. Рильського, П. Филиповича було гасло М. Зерова «Ad fontes!» («До джерел!»). Ю. Ковалів стверджує, нібито в українській поезії важко знайти твори, які б відповідали жорстким вимогам класицизму як замкненої в собі художньо-стильової системи з нахилом до статичності, урівноваженості, раціонального осягнення світу, тому на творчість поетів «п'ятірного грона» не варто накладати «невідповідну їм матрицю неокласицизму» [17: 30]. Д. Наливайко, чий підхід у визначенні й обґрунтуванні сутнісних рис неокласицистичних течій ХХ ст. видається поміркованішим, розглядає такі «фундаментальні художньо-стильові інтенції класики, як превалююча пов'язаність зі сферою раціонального, а не емоційно-інтуїтивного, духовна дисципліна й воля до подолання безформності й хаотичності, чітка структурна організація, тяжіння до пластичного й виразного образу, до відкритого та ясного стилю» [18: 5].

У своїх поетичній моделі світу М. Драй-Хмара іноді сам різними способами розтаємничує прихований код неокласиків: у декларації яскравого зорового бачення світу та любові до «повнозвонних слів» (вірш «Я світ увесь сприймаю оком...»), у зображенні слідом за чеським поетом Махаром

зв'язку рідного краю з античністю, адже тут *йшов ще юний грецький вершник і скандував напам'ять свого Гомера, а тепер уривок той малий, гексаметра півчверті... повторюєте дзвінко, мої цикади* [19: 75]. Вольову основу неокласичного слова, його соціальну спрямованість автор підкреслює чітко й одностайно як власним поетичним кредом (*Долі своєї я не кляню: Бути луною, будить луну* [19: 50]), так і символічним образом лебедів-неокласиків, *грона п'ятірного нездоланих співців, чий переможний спів розбиває лід одчаю і зневіри* [19: 102].

Є підстави пристати до думки дослідниці поетичного словника неокласиків М. Кудряшової про те, що провідна ідея духовної спільності людства, спадкоємності традицій знайшла своєрідний вияв у поетичній мові неокласиків. Це виявляється передусім в орієнтації поетів на різні культурно-естетичні традиції живання образів, у їх сугестивно-символічному характері [20: 6]. Налаштована на естетизацію слова, поезія М. Драй-Хмари, як засвідчує аналіз, насичена маловживаними, раритетними словами: *кармазин, басамани, дорга, таранкуватий*. Як відомо, «визначальною рисою неокласиків є широке використання власних назв» [21: 7]. У поетичній моделі світу М. Драй-Хмари це біблійніми (*Ной, Арарат, Голгофа*), античні номінативи (*Геїн син, Гомер*), найменування історичних діячів, сучасних поетові митців як вітчизняних, так і світових (*Махатма Ганді, Кармелюк, Г. Сковорода, С. Єсенін*). Історичне минуле України, її сучасне й подальша доля інтерпретуються поетом через поетизацію міст (*Київ, Черкаси, Чернігів, Кам'янець*), регіонів (*Галичина, Буковина, Донбас, Поділля*), рік (*Дніпро, Дністер, Збруч*) як кодів національної історії та культури, через зіставлення (за допомогою топонімів-екзотизмів) зі знаковими явищами світової культури: *Ти Вкраїні, майбутній Гелладі, простилаєш всесвітній шлях* [19: 89], *І кожен день кудись в трамваї, І кожен день не те, що треба, – А десь і Ганг, і Гімалаї, І спокій голубого неба* [19: 96] тощо.

Сягаючи джерел буття нації, М. Драй-Хмара засвідчує переживання національних проблем як особистісних і космічних водночас (вірші «Накинув вечір голубу намітку...», «Померкло сяйво позолот...», «В село» та інші). Такий підхід дає можливість в умовах перебудови суспільного життя зосереджуватися на художньому осмисленні неперехідних явищ національної культури й моделювати гармонійність / трагічність світу саме в річичі художньо-міфософської традиції через послугування міфологемами, що нерідко відтворюють світоглядні архетипи українців.

Об'єктивація поетами зазначених мистецьких течій своїх переживань (і переживань ліричного героя) зазвичай відбувається одним зі способів експлікації міфологеми: відбиття «доприродного», прапервісного буття, «експозиції сюжету» світового розвитку; новітнє постання Хаосу, руйнування єдності світобудови; нарешті синтез земного й небесного, утілення «божественної ідеї у світі» (за Соловйовим). Аналізований матеріал дозволяє визначити міфологему-ідею ЖИТТЯ-ДІЯННЯ, відповідно до якої життєпізнання й життєтворення в поетичній моделі світу на рівні світобудови реалізується в міфологемах-образах першоелементів буття – ВОДИ, ЗЕМЛІ,

ВОГНЮ, ПОВІТРЯ, а на особистісному рівні – у символіко-метафорично-мобразі людини.

Еволюція української віршової мови перших десятиліть ХХ ст. відзначалася «різкою зміною естетико-світоглядних домінант, співіснуванням літературних течій і напрямків, за кожним із яких стояла певна мовна платформа» [1: 8]. Творчість В. Свідзінського і М. Драй-Хмари відбивала мовно-художні шукання різних напрямів своєї доби, засвідчувала національне ВОГНЮ, ПОВІТРЯ, а на особистісному рівні – у символіко-метафоричному образі людини.

Перспективою дослідження є вивчення тенденції новітніх способів реалізації ідіостилів митців. Індивідуально-авторські способи В.Свідзінського та М. Драй-Хмари вибудовувати елементи змісту в ціле, добирати відповідні мовно-художні засоби дозволяє розглядати створені ними поетичні моделі світу крізь призму символізму й неокласицизму, однак такий підхід не позбавляє можливості за необхідності апелювати до прикметних рис інших літературних напрямків першої третини ХХ ст. Характерною рисою стилістики В. Свідзінського і М. Драй-Хмари є насичення поетичних творів метафорами й символами як експлікаторами міфологеми-ідеї «життя-діяння». Вивчення символів та метафор, які є виразниками авторських поетичних світобачень і водночас носіями етноментальної культурної інформації, дають можливість з'ясувати причини й спрямованість асоціацій, що лежать в основі міфологем-образів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ставицька Л.О.** Естетика слова в українській поезії 20–30-х рр. ХХ ст. / Л.О. Ставицька. – К. : Правда Ярославичів, 2000. – 154 с. 2. **Стус В.** Зникоме розцвітання особистості / В. Стус // Мандрівник і риболов: Природа у творчості Володимира Свідзінського й Максима Рильського / упоряд. І. Андрусак. – К. : Факт, 2003. – С. 233–248. 3. **Лаврінченко Ю.** Володимир Свідзінський / Ю. Лаврінченко // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933 : Поезія – Проза – Драма – Есей / упорядкув., передм., післямова Ю. Лаврінченка ; післямова Є. Сверстюка. – 2-е вид. – К. : Смолоскип, 2002. – С. 189–193. 4. **Соловей Е.** Роботи і дні поета / Е Соловей. // Свідзінський В. Твори : У 2 томах : Т.1 / упоряд., підгот. текстів та коментарі Е. Соловей. – К. : Критика, 2004. – С. 447–517. – (Відкритий архів). 5. **Райс Е.** Володимир Свідзінський / Е. Райс // Сучасність. – 1961. – Ч. 4. – С. 82–92. 6. **Белевцова С.О.** Мовотворчість Володимира Свідзінського: перспективи і розвиток / С.О. Белевцова // Лінгвістичні дослідження / за заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко. – Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2006. – Вип. 20. – С.90–94. 7. **Славутич Я.** Володимир Свідзінський / Яр Славутич // Розстріляна муза: Мартиролог. Нариси про поетів. – 2-е вид., випр. і доп. / вступ. ст. К.П. Волинського. – К. : Либідь, 1992 – С. 109–115. 8. **Ашер О.** Поетична мова Драй-Хмари / О. Ашер // Слово і час. – 1991. – № 9. – С.45–48. 9. **Шерех Ю.** Поезія Михайла Драй-Хмари [Електронний ресурс] / Ю. Шерех // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3-х кн. – К. : Рось, 1994. – Кн. 1. – С.499–506. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Library/read.asp?id=7887>. 10. **Томчук О.Ф.** Естетична система Михайла Драй-Хмари: генеза, творча реалізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01 «українська література» [Електронний ресурс] / О.Ф. Томчук. – Кіровоград, 2002. – 17 с. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/3610.html>. 11. **Мицик З.Г.**

О некоторых «неомифологических» текстах в творчестве русских символистов / З.Г. Минц [Электронный ресурс] // Минц З.Г. Избр. труды : В 3 кн. Кн. 3. Поэтика русского символизма. – СПб : Искусство-СПб, 2004. – С. 59-96. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/mints/papers/neomifologich.html>. 12. **Белый А.** Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 528 с. 13. **Стеблин-Каменский М.И.** Миф / М.И. Стеблин-Каменский. – Ленинград : Наука, 1976. – 103 с. 14. **Свідзінський В.** Твори : У 2 томах : Т.1 / Володимир Свідзінський / упоряд., підгот. текстів та коментарі Е. Соловей. – К. : Критика, 2004. – 584 с. – (Відкритий архів). 15. **Черниш Г.** Дмитро Загул / Г. Черниш // Історія української літератури ХХ століття : в 2-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 1. – 231 с. 16. **Лисенко Н.О.** Метафора і символ у поетичному ідіостилі Тодося Осьмачки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «українська мова» / Лисенко Наталя Олександрівна. – Х., 2003. – 185 с. 17. **Ковалів Ю.** Ще раз «Про парнаських зір незахідне сузір'я» / Ю. Ковалів // Світовид. – 1999. – Ч. III. – С. 28–35. 18. **Наливайко Д.** Український класицизм і неокласицизм / Д. Наливайко // Наукові записки НаУКМА. Філологія. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1998. – Т. 4. – С. 3–10. 19. **Драй-Хмара М.П.** Вибране / М.П. Драй-Хмара ; упоряд. Д. Паламарчука, Г. Кочура. – К. : Дніпро, 1989. – 542 с. 20. **Кудряшова М.В.** Поетичний словник українських неокласиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «українська мова» / М.В. Кудряшова. – Х., 2000. – 18 с. 21. **Коваль О.В.** Мовотворчість поетів-«неокласиків» та її роль у збагаченні виражально-зображальних засобів української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «українська мова» / О.В. Коваль. – Запоріжжя, 2008. – 18 с.